

MỘT CÁCH NHÌN MỚI VỀ QUAN HỆ CỦA TRUNG QUỐC VỚI MỸ LATINH

Jiang Shixue(*)

Thời gian gần đây đã chứng kiến sự phát triển mạnh mẽ của mối quan hệ giữa Trung Quốc với Mỹ Latinh. Chỉ trong vòng 2 tháng, Chủ tịch Trung Quốc Hồ Cẩm Đào và Phó Chủ tịch Tăng Khánh Hồng đã có những chuyến thăm riêng tới Mỹ Latinh vào tháng 11/2004 và tháng 1/2005. Chưa đầy 1 năm Chủ tịch Hồ Cẩm Đào đã thăm Mỹ Latinh hai lần (vào tháng 11/2004 và tháng 9/2005). Trong năm 2005, cùng với các chuyến thăm của Chủ tịch Hồ Cẩm Đào và Phó Chủ tịch Tăng Khánh Hồng, có thêm hai chuyến thăm nữa của các nhà lãnh đạo cấp cao Trung Quốc tới Mỹ Latinh. Các chuyến thăm cấp cao thường xuyên này là một việc chưa từng có trong hoạt động ngoại giao Trung Quốc. Điều này chứng tỏ rằng Mỹ Latinh có tầm quan trọng đáng kể đối với Trung Quốc.

Quan hệ ngoại giao

Trong giai đoạn từ những năm 1870 tới đầu thế kỷ XX, Triều đình Nhà Thanh đã thiết lập quan hệ ngoại giao với Peru, Brazil, Mexico, Cuba và Panama. Những mối quan hệ này không chỉ giúp bảo vệ quyền lợi của các công nhân Trung Quốc làm việc tại các quốc gia Mỹ Latinh này, mà còn thúc đẩy hoạt động thương mại giữa hai bên. Đất nước đầu tiên ở Tây bán cầu thiết lập quan hệ ngoại giao với nước Cộng hòa Nhân dân Trung Hoa là Cuba. Vào ngày

2/9/1960, Chủ tịch Castro đã phát biểu trước đám đông một triệu người rằng Cuba sẽ cắt đứt quan hệ với Đài Loan và thiết lập quan hệ ngoại giao với nước Cộng hòa Nhân dân Trung Hoa. Chưa đầy một tháng sau, vào ngày 28/9, bản thông cáo chung giữa hai nước về việc thiết lập quan hệ ngoại giao được công bố. Sau đó, Trung Quốc đã nhiều lần lên tiếng ủng hộ nhân dân Cuba chống lại chủ nghĩa đế quốc. Vào những năm 1960, Trung Quốc và một số quốc gia Mỹ Latinh đã cho thấy lợi ích của việc bình thường hóa quan hệ giữa hai bên. Tuy nhiên, dưới áp lực và sự phản đối của Hoa Kỳ, các nước Mỹ Latinh không thể tiến xa hơn trong quan hệ với Trung Quốc.

Vào tháng 12/1970, mối quan hệ giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh đã tiến một bước dài khi Chile, dưới sự lãnh đạo của Salvador Allende, trở thành quốc gia Nam Mỹ đầu tiên thiết lập quan hệ với Trung Quốc. Vào ngày 11/9/1973, Chính quyền Allende bị giới quân sự lật đổ. Tuy nhiên, Trung Quốc và Chile vẫn tiếp tục giữ quan hệ ngoại giao, mặc dù chỉ cầm chừng.

Vào đầu những năm 1970, vị thế của Trung Quốc trên trường quốc tế đã được nâng lên rõ rệt qua hai sự kiện, đó là việc nước này tái gia nhập Liên hiệp quốc, và Tổng thống Nixon tới thăm Trung Quốc. Nhiều người Mỹ Latinh bắt đầu nhìn Trung Quốc với ánh mắt khác. Từ năm 1971 tới năm

1980, 12 quốc gia Mỹ Latinh đã thiết lập quan hệ ngoại giao với Trung Quốc. Vào năm 1978, Trung Quốc, dưới sự lãnh đạo của Chủ tịch Đặng Tiểu Bình, đã thực hiện chương trình cải cách với việc áp dụng các nguyên tắc thị trường Xã hội Chủ nghĩa. Chương trình cải cách này gồm hai phần chính, điều chỉnh trong nước và mở cửa ra thế giới bên ngoài. Đối với phần thứ hai, Trung Quốc cần hội nhập với nền kinh tế thế giới. Quốc gia này muốn xây dựng quan hệ mật thiết hơn với không chỉ các nước phát triển như Mỹ và Nhật Bản, mà còn với các nước thế giới thứ ba, trong đó có Mỹ Latinh. Hiện thời, Trung Quốc vẫn duy trì quan hệ ngoại giao với 21 quốc gia Mỹ Latinh¹. Những quốc gia này chiếm phần lớn diện tích địa lý, dân số và tỷ trọng kinh tế ở Mỹ Latinh. Đài Loan có quan hệ ngoại giao với 12 quốc gia Mỹ Latinh. Ngoại trừ Paraguay, 11 quốc gia còn lại nằm ở Trung Mỹ và khu vực Caribbean (Belize, Costa Rica, Guatemala, Honduras, Nicaragua, Panama, El Salvador, Cộng hòa Dominica, Haiti, Saint Kitts và Nevis, và Saint Vincent và the Grenadines).

Quan hệ kinh tế

Có thể nói quan hệ thương mại giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh đã có từ những năm 1560, khi mà “con đường tơ lụa” trên biển được xây dựng giữa vùng bờ biển Trung quốc và Acapulco của Mexico qua Manila. Theo các tài liệu lịch sử, hàng năm có khoảng 20 đến 60 tàu thuyền đi từ Trung Quốc tới Mỹ Latinh vào thời gian từ năm 1575 tới năm 1815. Các sản phẩm của Trung Quốc xuất khẩu sang Mỹ Latinh chủ yếu là tơ lụa, vải bông, đồ mỹ nghệ, trang sức, thuốc súng, thực phẩm và động vật. Trung Quốc nhập khẩu từ

Mỹ Latinh những mặt hàng như giày dép, mũ, rượu vang, dầu ôliu, xà phòng và thực phẩm.

Vào đầu thế kỷ XIX, Tây Ban Nha nhập khẩu tơ lụa và các mặt hàng khác trực tiếp từ Trung Quốc bằng đường biển. Đồng thời, ngày càng có nhiều các sản phẩm của Anh Quốc xuất sang Mỹ Latinh đã làm giảm nhu cầu hàng hóa của Trung Quốc. Một thực tế không kém phần quan trọng là Trung Quốc đã thi hành chính sách kiểm soát hàng xuất khẩu. Vào năm 1815, chuyến tàu cuối cùng đi từ Acapulco tới Manila đã đánh dấu chấm hết cho “con đường tơ lụa” trên biển giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh. Vì vậy, các mối quan hệ khác giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh cũng thay đổi theo. Do Mỹ Latinh cần một số lượng lớn lao động, nên các công nhân Trung Quốc đã được chuyển qua Thái Bình dương. Vào giữa thế kỷ XIX, có đến một nửa triệu công nhân Trung Quốc được ký hợp đồng làm việc tại một số nước Mỹ Latinh như Mexico, Cuba, Brazil, Peru, Panama và Chile. Đồng thời, đồng bạc Mexico (Mexican dollar)², hay còn được gọi là đồng xu con Ó (eagle coin), trở thành đồng tiền giao dịch hợp pháp ở các khu vực bờ biển Trung Quốc. Sau khi nước Cộng hòa Nhân dân Trung Hoa được thành lập vào năm 1949, các nhà lãnh đạo Trung Quốc hy vọng phát triển quan hệ kinh tế với các nước Mỹ Latinh. Vào năm 1952, Trung Quốc và Chile đã ký một hiệp ước thương mại. Đây có thể được coi là thỏa thuận kinh tế đầu tiên giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh kể từ năm 1949.

Tuy nhiên, do nhiều yếu tố, thương mại hai chiều giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh bị hạn chế cả về phạm vi và quy mô hoạt động từ những năm 1950 đến 1970. Thật vậy, chỉ đến khi Trung Quốc

thực hiện các chính sách cải cách vào năm 1978, quan hệ kinh tế giữa hai bên mới phát triển một cách nhanh chóng. Theo Bảng 1, giá trị thương mại hai chiều tăng từ 1,3 tỷ USD vào năm 1980 lên gần 13 tỷ USD năm 2000, tăng gấp 10 lần trong khoảng thời gian 20 năm. Trong 5 năm tiếp theo, giá trị thương mại thậm chí tăng ấn tượng hơn, từ 15 tỷ USD lên hơn 50 tỷ USD vào năm 2005.

Thâm hụt thương mại một thời thường xuyên xảy ra của Trung Quốc với Mỹ Latinh đã chuyển hướng thặng dư đôi chút trong những năm 1990. Tuy nhiên, kể từ năm 2003, cán cân thương mại giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh lại quay trở về con số âm đối với Trung Quốc (xem Bảng 2). Các đối tác thương mại chính của Trung Quốc

ở Mỹ Latinh chỉ tập trung ở một số nước. Bảng 3 cho thấy, bảy đối tác thương mại lớn nhất chiếm hơn 80% vào năm 2005. Brazil là đối tác lớn nhất, với gần 15 tỷ USD vào năm 2005 (xem Bảng 3).

Bảng 1: Thương mại giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh

(triệu USD)

1950	1955	1960	1965	1970	1975
1,9	7,3	31,3	343,1	145,8	475,7

1980	1985	1990	1995	1998	1999
1.331	2.572	2.294	6.114	8.312	8.260

2000	2001	2002	2003	2004	2005
12.600	14.938	17.826	26.806	40.027	50.457

Nguồn: Thống kê của Hải quan Trung Quốc, và www.moftec.gov.cn

Bảng 2: Cán cân thương mại giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh

(tỷ USD)

Năm	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Trung Quốc XK sang Mỹ Latinh	7,2	8,2	9,49	11,9	18,2	23,7
Trung Quốc NK từ Mỹ Latinh	5,4	6,7	8,33	14,9	21,8	26,8
	1,8	1,5	1,16	-3,0	-3,6	-3,1

Nguồn: Thống kê của Hải quan Trung Quốc, và www.moftec.gov.cn

Bảng 3: Các đối tác thương mại lớn nhất của Trung Quốc tại Mỹ Latinh năm 2005

(tỷ USD)

Brazil	Mexico	Chile	Argentina	Panama	Peru	Venezuela
14,8	7,8	7,1	5,1	3,2	2,9	2,1

Nguồn: <http://ges.mofcom.gov.cn/aarticle/Nocategory/200602/20060201484766.html>

Trong một thời gian dài, Trung Quốc đã nỗ lực để được gia nhập Ngân hàng Liên Mỹ (IDB), đây là nguồn cung cấp tài chính đa phương chủ yếu của Mỹ Latinh. Việc giành được thẻ thành viên IDB, đem lại những lợi ích rõ ràng cho Trung Quốc. Ví như, điều này giúp Trung Quốc dễ dàng đấu thầu các dự án xây dựng hạ tầng cơ sở ở các quốc gia Mỹ Latinh. Ngoài ra nó cũng tạo điều kiện thuận lợi cho hợp tác kinh tế giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh.

Hoa Kỳ và các quốc gia Trung Mỹ luôn phản đối việc Trung Quốc đệ đơn

gia nhập IDB. Tại hội thảo thường niên gần đây nhất của ngân hàng này tại Okinawa vào tháng 4/2005, Hoa Kỳ phát biểu rằng trước khi xét cấp thẻ thành viên cho Trung Quốc, thì quốc gia này nên trả hết nợ cho các tổ chức tài chính đa phương.

Trung Quốc và Mỹ Latinh thuộc Thế giới thứ ba, vì vậy hợp tác kinh tế giữa các quốc gia này chỉ giới hạn ở một mức độ nhất định. Tuy nhiên, do kinh tế Trung Quốc tăng trưởng rất mạnh, nên nó cần phải có một lượng tài nguyên và nguyên liệu thô lớn. Mỹ

Latinh đúng là một đối tác mà Trung Quốc có thể trông cậy.

Cách đây nửa thế kỷ, nhà kinh tế học nổi tiếng thế giới của Argentina – Raul Prebisch và một số người khác tiên đoán rằng hoạt động thương mại của Mỹ Latinh và các quốc gia đang phát triển khác ngày càng đi xuống. Lập luận này hiện nay không còn chính xác nữa. Một mặt, nhu cầu nhập khẩu một lượng lớn tài nguyên và nguyên liệu thô của Trung Quốc đã đẩy giá tăng cao trên thị trường thế giới; mặt khác, do giá nhân công rẻ, các mặt hàng xuất khẩu của Trung Quốc tương đối rẻ. Do đó, các hoạt động thương mại với Mỹ Latinh đã trở nên tốt đẹp hơn. Ủy ban Kinh tế Mỹ Latinh và vùng Caribbean (CEPAL) thuộc Liên hiệp quốc kết luận rằng Trung Quốc đã giúp Mỹ Latinh có tỷ lệ tăng trưởng cao trong các năm gần đây.

Các vấn đề cần giải quyết

Mặc dù quan hệ giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh đang phát triển rất nhanh và tốt đẹp, nhưng có một số vấn đề cần được cả hai bên quan tâm giải quyết.

Khoảng cách địa lý là vấn đề nan giải nhất. Để vượt biển Thái Bình dương bằng tàu thuyền, cần phải mất một vài tuần. Hiện tại, chưa có đường bay thẳng giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh, mặc dù Trung Quốc và Brazil đã đàm phán về vấn đề này trong nhiều năm.

Do khoảng cách địa lý, khác biệt về văn hóa, bất đồng ngôn ngữ,... nên sự thiếu hiểu biết giữa người Trung Quốc và Mỹ Latinh đã làm nảy sinh một số vấn đề khác. Tất nhiên, điều này đã cản trở sự phát triển quan hệ song phương. Thật đáng tiếc, người dân ở các nước Mỹ Latinh không hiểu nhiều về Trung Quốc, và người Trung Quốc cũng không biết nhiều về Mỹ Latinh.

Do thiếu hiểu biết giữa hai bên, nhiều người Mỹ Latinh lo ngại về sự phát triển của Trung Quốc. Đặc biệt, trong lĩnh vực kinh doanh, các cụm từ

“mối đe dọa Trung Quốc” hoặc “mối quan ngại Trung Quốc” rất phổ biến. Trên thực tế, một số các doanh nghiệp Mỹ Latinh có sức cạnh tranh yếu đã gặp rất nhiều khó khăn trên thị trường khi phải đối mặt với những hàng hóa giá thành khá rẻ từ Trung Quốc. Mexico là nước đầu tiên ở Mỹ Latinh đánh thuế chống bán phá giá cao đối với hàng hóa Trung Quốc ngay từ đầu thập niên 90 của thế kỷ XX. Mexico đưa ra mức thuế chống bán phá giá hơn 1100% đối với giày dép và một vài sản phẩm khác của Trung Quốc. Mức thuế này đồng nghĩa với lệnh cấm hoàn toàn. Hơn nữa, nhiều người Trung Quốc cũng thất vọng khi biết rằng Mexico là nước cuối cùng Trung Quốc có thể đạt được thỏa thuận WTO.

Sự thật là cải cách và mở cửa với thế giới bên ngoài đã giúp kinh tế Trung Quốc phát triển nhanh hơn. Thành tựu này cũng có nghĩa là đất nước Trung Quốc, với dân số 1,3 tỷ người, có thể là thị trường khổng lồ đối với thế giới, gồm cả Mỹ Latinh. Vì vậy, sự phát triển của Trung Quốc là một cơ hội, chứ không phải mối đe dọa.

Sự hiểu lầm trong các lĩnh vực khác cũng là một vấn đề. Chẳng hạn, sau khi Chủ tịch Trung Quốc Hồ Cẩm Đào thăm Mỹ Latinh vào tháng 11/2004, một vài tờ báo ở đây viết rằng Trung Quốc sẽ đầu tư 100 tỷ USD vào Mỹ Latinh trong vòng 10 năm tới. Sau một thời gian, một số người Mỹ Latinh cảm thấy thất vọng vì họ không thấy số tiền được Trung Quốc đầu tư vào như “đã hứa”.

Thực tế, Trung Quốc chưa bao giờ hứa sẽ đầu tư 100 tỷ USD vào Mỹ Latinh trong 10 năm tới. Trong bài phát biểu trước Quốc hội Brazil vào ngày 12/11/2004, Chủ tịch Hồ Cẩm Đào có nhắc tới con số 100 tỷ USD. Nhưng ông chỉ muốn nói tới thương mại hai chiều. Chủ tịch Hồ Cẩm Đào nói, cả Trung Quốc và Mỹ Latinh nên có những hành động tích cực để nâng giá trị thương mại song

phương lên tới hơn 100 tỷ USD vào năm 2010. Ông cũng hy vọng rằng cả hai bên sẽ cùng nỗ lực tăng cường các hoạt động đầu tư. Trong bài phát biểu trước Quốc hội Brazil, Chủ tịch Hồ Cẩm Đào nói rằng, mục tiêu đặt ra là tăng gấp đôi giá trị đầu tư hiện thời (hơn 4 tỷ USD) vào năm 2010.

Tương lai của mối quan hệ Trung Quốc - Mỹ Latinh

Vào năm 1988, nhà lãnh đạo Trung Quốc Đặng Tiểu Bình phát biểu, “người ta thường nói rằng thế kỷ 21 là kỷ nguyên Thái Bình dương... Tôi tin rằng vào thời gian đó cũng sẽ có một kỷ nguyên Mỹ Latinh và tôi hy vọng kỷ nguyên Thái Bình dương, kỷ nguyên Đại Tây dương và kỷ nguyên Mỹ Latinh sẽ xuất hiện cùng thời điểm.” Ông cũng nói rằng, “chính sách Trung Quốc là phát triển và duy trì mối quan hệ tốt đẹp với các nước Mỹ Latinh, và đây sẽ là mối quan hệ kiểu mẫu cho sự hợp tác Nam - Nam.”

Trong chuyến thăm Mỹ Latinh vào tháng 4/2001, cựu Chủ tịch Trung Quốc Giang Trạch Dân luôn nhấn mạnh rằng, “Thế kỷ 21 sẽ là thế kỷ của sự hợp tác Trung Quốc và Mỹ Latinh trong mọi lĩnh vực, và cũng là thế kỷ của người dân Trung Quốc và Mỹ Latinh xây dựng tương lai tươi sáng hơn.”

Trong bài phát biểu trước Quốc hội Brazil ngày 12/11/2004, Chủ tịch Trung Quốc Hồ Cẩm Đào nói rằng, cả Mỹ Latinh và Trung Quốc đều có những kinh nghiệm giống nhau trong việc giành tự do, bảo vệ độc lập dân tộc và kiến thiết đất nước. Vì vậy, cả hai bên đều có tình cảm và tiếng nói chung. Ông mong muốn mối quan hệ Trung Quốc - Mỹ Latinh đạt được ba mục tiêu sau: hỗ trợ nhau trong lĩnh vực chính trị; tăng cường hợp tác kinh tế; và có thêm nhiều hoạt động trao đổi văn hóa. Để thực hiện những mục tiêu này, Chủ tịch Hồ Cẩm Đào đề xuất cả hai bên nên (1) tăng cường chiến lược chung và nâng cao sự tin cậy về chính trị; (2) có những hành động thực tế và sáng tạo để phát triển hợp tác

kinh tế; và (3) nhận thức tầm quan trọng của các hoạt động trao đổi văn hóa nhằm tăng cường sự hiểu biết lẫn nhau.

Các nhà lãnh đạo Mỹ Latinh cũng nhận thức tầm quan trọng của vị trí ngày càng gia tăng trên trường quốc tế của Trung Quốc và hy vọng rằng mối quan hệ giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh ngày càng bền vững hơn. Trước chuyến thăm Trung Quốc vào năm 2004, Tổng thống Néstor Kircher phát biểu với giới báo chí rằng, Argentina không chỉ dành sự quan tâm cho mối quan hệ với Mỹ và Châu Âu, mà còn với Trung Quốc. Ông nói rằng ông rất ngưỡng mộ những thành tựu Trung Quốc đã đạt được trong phát triển kinh tế, và rằng Argentina nên học tập mô hình Trung Quốc.

Trong thời đại toàn cầu hóa, cần phải thúc đẩy hợp tác Nam - Nam trong mọi lĩnh vực. Mối quan hệ giữa Trung Quốc và các quốc gia Mỹ Latinh là một phần của sự hợp tác này. Vì vậy, việc tăng cường hợp tác giữa Trung Quốc và Mỹ Latinh sẽ mang lại nhiều lợi ích cho hòa bình và phát triển thế giới ■

Chú thích:

* Jiang Shixue là Giáo sư và Phó Viện trưởng, Viện Nghiên cứu Mỹ Latinh, Viện Khoa học Xã hội Trung Quốc.

1. ND: Kể từ năm 1823, khi Mexico giành được độc lập từ tay người Tây Ban Nha, đồng Portrait Dollar (đồng tiền tại các nước thuộc địa của Tây Ban Nha in chân dung Đức Vua Tây Ban Nha) không còn được sử dụng tại đây nữa và thay vào đó là đồng tiền mới, đồng Mexican Dollar. Quốc gia mới giành được độc lập này đã tranh thủ giới thiệu đồng Mexican Dollar với thị trường tại châu Á và châu Mỹ, những nơi sử dụng đồng Portrait Dollars để trao đổi thương mại nội địa và quốc tế. Và Trung Quốc là khách hàng quan trọng nhất.
2. Ở Trung Quốc, khi người ta nói tới Mỹ Latinh, điều này có nghĩa là Mỹ Latinh và vùng Caribbean. Trong bài viết này, Mỹ Latinh bao gồm Mexico, Nam Mỹ, Trung Mỹ và vùng Caribbean.

Lược dịch: Đặng Thị Hà
Viện Nghiên cứu Châu Mỹ

Nguồn: www.nuso.org/upload/articulos/3351_2.pdf